

LIETUVIŲ KATALIKŲ JAUNIMO SĄJUNGOS „PAVASARIS“ ŽENKLELIAI: DATAVIMAS, GAMINTOJAI, TIRAŽAI IR SIMBOLIAI

Eduardas Remecas

Lietuvos nacionalinis muziejus
Arsenalų g. 1, LT-2001 Vilnius
El. paštas: remecas@yahoo.de

Santrauka. „Pavasario“ sąjunga, o nuo 1933 m. federacija, buvo didžiausia narių skaičiumi organizacija Lietuvoje 1919–1940 m. Per visą savo gyvavimo laiką organizacija triskart keitė savo narių ženklelių išvaizdą – 1920, 1925 ir 1935 m. Trečią kartą buvo išleisti skirtingi ženkleliai vyrams, mergaitėms ir jaunesiems nariams. Be narių ženklelių, organizacija buvo išleidusi ir proginius ženklelius: pirmosios (1924 m.) ir antrosios (1927 m.) pavasarininkų dainų šventės choristams, dirigentams bei chorvedžiams ir 1938 m. surengto jubiliejinio 25 metų pavasarininkų kongreso dalyviams. Taip pat „Pavasario“ federacija 1934 m. pagamino specialius ženklelius uoliausiems žurnalo „Pavasaris“ platintojams. „Pavasario“ sąjunga dalyvavo ir sportinėje veikloje. Ji kartu su kitomis katalikiškomis organizacijomis buvo įkūrusi sporto organizaciją Lietuvos gimnastikos ir sporto federacija (LGSF). Savo ženklelių organizacija įsigijo 1929 m.

Reikšminiai žodžiai: ženklelis, „Pavasario“ sąjunga.

Keywords: badge, union „Pavasaris“.

Įvadas

Lietuvių katalikų jaunimo sąjunga „Pavasaris“ įsikūrė 1919 m., o jos pradžia yra laikomi 1907–1914 m. veikę slapti jaunimo būreliai. Sąjungos pavadinimas pasirinktas pagal 1912–1914 ir 1918 m. leistą laikraštį „Pavasaris“. Sąjungos šūkis buvo „Dievui ir tėvynei“. 1932 m. gruodžio 28 d. sąjunga pertvarkyta į federaciją, ją sudarė vyrų, mergaičių ir jaunųjų sąjungos. Pagal naujus 1937 m. birželio 30 d. įstatus federaciją sudarė tik vyrų ir mergaičių sąjungos. Ši organizacija reiškėsi religinėje, tautinėje, visuomeninėje, kultūrinėje ir sportinėje veikloje. Tikraisiais organizacijos nariais

galėjo būti nesusituokę 15–40 metų asmenys. Sąjunga leido žurnalus „Pavasaris“, „Pavasarininkų vadas“, „Jaunimo vadas“, „Liepsnos“, „Vyrų žygiai“. Pagal narių skaičių tai buvo pati didžiausia organizacija tarpukario Lietuvoje: 1920 m. sąjungai priklausė 17 000, 1929 m. – 58 000, 1940 m. – per 90 000 narių. Organizacija turėjo savo vėliavas (nustatytos 1921, 1924, 1929 ir 1934 m.), himną (nuo 1922 m.) ir ženklelius, kurių buvo daug ir įvairių.

Apie „Pavasario“ organizacijos ženklelius buvo rašyta labai nedaug. Atkūrus nepriklausomybę pirmasis tai padarė kolekcininkas Algimantas Astikas (1929–1990).

Jo parengtoje knygoje-kataloge „Lietuvos ordinais, medaliai ir ženkleliai 1918–1940“ yra aprašyti penki sąjungos ženkleliai¹. Kataloge taip pat publikuoti dar keturi „Pavasario“ organizacijos ženkleliai, tačiau autorius tris identifiko klaidingai, o vieną priskyrė prie neišaiškintų².

Dar kartą „Pavasario“ sąjungos ženkleliai buvo publikuoti 1999 m. išleistame Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Numizmatikos skyriaus rinkinio albume. Jame yra įdėti dviejų ženklelių atvaizdai – nario, datuotas apie 1912–1932 m., ir dainų dienos, datuotas 1938 m.³ Pasirodžius šiai knygai-albumui, netrukus buvo paskelbtas ir pirmasis nedidelis tiriamasis straipsnis, skirtas ženkleliams. Jo autorė Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, remdamasi archyviniais šaltiniais ir tarpukario periodine spauda, patikslino dalies Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus albume publikuotų ženklelių datavimą ir pateikė daug papildomos informacijos⁴. Mums šis straipsnis yra svarbus tuo, kad jame labai daug dėmesio buvo skirta ir „Pavasario“ organizacijos ženkleliams. Straipsnio autorė tiksliai nustatė nariams išleistų ženklelių datas, jų gamintojus, aprašė ženkleliuose pavartotų simbolių reikšmes, paminėjo dainų švenčių ženklelius ir kitą informaciją. Vis dėlto autorės surinkti ir paskelbti šaltiniai nėra visiškai išsamūs. Pavyzdžiui, jai, kaip ir pati mini, nepavyko nustatyti, kokius ženklelius „Pavasario“ sąjungai 1923–1930 m. Kaune gamino Karo invalidams šelpti komiteto įsteigta graverių dirbtuvė, neaprašė, kaip atrodė „Pavasario“ federacijos ženkleliai, pradėti

gaminti 1935 m. moterims, vyrams, berniukams ir mergaitėms, neidentifikavo dar dviejų šios organizacijos ženklelių ir visiškai neskyrė dėmesio galimiems ženklelių tiražams⁵.

Šio straipsnio tikslas yra sudėlioti eilės tvarka visų laidų pavasarininkų ženklelius, nustatyti tiksliai jų pagaminimo datas, galimus gamintojus ir tiražus, aptarti ženklelių išvaizdą, išaiškinti naudotų simbolių prasmę, taip pat išaiškinti proginių ženklelių išleidimo datas ir jų išvaizdą. Be to, straipsnyje pirmą kartą yra skelbiamas iki šiol buvęs nežinomas pavasarininkų sporto organizacijos – Lietuvos gimnastikos ir sporto federacijos, ženklelis.

Rengiant šį straipsnį, pagrindiniai šaltiniai buvo to laiko periodinė spauda – katalikiški dienraščiai „Rytas“ ir „XX amžius“ bei „Pavasario“ sąjungos leidiniai – „Pavasaris“, „Jaunimo vadas“, „Liepsnos“, taip pat Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomos „Pavasario“ sąjungos bei Lietuvos gimnastikos ir sporto federacijos bylos.

Organizacijos narių ženkleliai

1920–1921 m. laida

Pirmieji sąjungos narių ženkleliai, kaip jau nustatė S. Smilingytė-Žeimienė, buvo pagaminti Vokietijoje 1920 m.⁶ Jos manymu, ženklelio autoriai galėjo būti centro valdybos pirmininkas Edvardas Misevičius, kuris rūpinosi ženklelio sukūrimu, ir dailininkas Vytautas Bičiūnas (1893–1943). Tačiau tai klaidingas spėjimas.

Ženklelio-emblemos klausimą „Pavasario“ sąjungos nariai pirmą kartą iškėlė 1919 m. rugsėjo 12–13 d. Kaune vykusios

¹ A. Astikas, 1993, p. 206–208, Nr. 5–9.

² Ten pat, p. 223, Nr. 37; p. 369, Nr. 9.

³ R. Verkeliene, 1999, p. 128.

⁴ S. Smilingytė-Žeimienė, 2000, p. 39–41.

⁵ S. Smilingytė-Žeimienė, 2000, p. 41.

⁶ S. Smilingytė-Žeimienė, 2000, p. 40.

konferencijos metu. Tam buvo sudaryta keturių asmenų komisija, kuri turėjo paruošti ženklelio projektą, bet jai nepavyko to įgyvendinti. Tada ženklelio projektu ėmėsi rūpintis centro valdybos pirmininkas E. Misevičius. Jis poros draugų dailininkų padedamas 1920 m. balandžio 8 d. centro valdybos posėdžiui pateikė ženklelio projektą ir jau pagamintą ženklelį⁷. Ženklelio ir antspaudo projektų piešinius buvo užsakyta parengti ne Lietuvos, o Berlyno ir Miuncheno dailininkams. Dėl medžiagos (metalo, emalio ir kaučiuko) ir pinigų stokos juos pagaminti vėluota. Pagal sutartį ženklelių turėjo būti padaryta nuo 6 iki 8 tūkst. vnt.⁸ Kad ženklelių projektą tikrai parengė vokiečių dailininkai, patvirtina ir dar viena žinutė, išspausdinta kitame „Pavasario“ laikraščio numeryje. Joje rašoma, kad antspaudų ir ženklelių piešiniai (emblemos) jau pagaminti ir centro valdybos patvirtinti⁹. Tad ženklelio projektas buvo parengtas vokiečių dailininkų 1920 m. kovą. Labai tikėtina, kad tai buvo dirbtuvių, kuriose buvo užsakyti ženkleliai, dailininkai. Pirmieji narių ženkleliai, kaip nurodoma spaudoje, buvo gaminti Berlyne arba Miunchene, nes būtent šiuose miestuose buvo užsakyti antspaudai ir ženkleliai. Ženkleliai buvo užsakyti gegužės 2 d., jiems gaminti skirta 3 tūkst. auksinų. Ženklelius buvo planuota gauti birželio pabaigoje¹⁰. Vis dėlto pirmieji ženkleliai gauti liepą arba rugpjūtį. Jų par-

davimo kaina buvo nustatyta 15 auksinų¹¹. Iš ženkleliams įsigyti skirtos pinigų sumos ir ženklelio kainos galima spręsti, kad galėjo būti pagaminta apie 200–300 vnt., o tai buvo labai mažai, nes sąjunga tuo metu turėjo jau apie 17 tūkst. narių. Didelė dalis pirmųjų ženklelių buvo išdalyta visiems dalyvavusiems Kaune rugsėjo 3–4 d. vykusioje antroje sąjungos atstovų konferencijoje. Antrasis ženklelių užsakymas kiek užtruko ir tai, kaip galima spręsti iš spaudos pranešimų, buvo sąlygota pinigų trūkumo. Naujieji ženkleliai buvo pagaminti 1921 m. kovą¹², o balandį 1 000 vnt. ženklelių jau buvo gauti ir „Pavasario“ centro valdyboje pardavinėti po 15 auksinų¹³ (pagal to meto kursą 0,25 USD arba, 1922 m. įvedus litą, apie 2,5 Lt). Dėl pinigų stokos ženklelius buvo žadama atiduoti platinti parduotuvėms, kur jų kaina turėjo būti didesnė. Daugiau žinių apie pirmos laidos ženklelių užsakymus nepavyko aptikti. Visiškai jokios informacijos apie juos nėra ir archyvinėse bylose.

Pirmos laidos ženklelyje buvo pavaizduota daug simbolių – mėlyname fone sukryžiuotos kanklės su kryžiumi, knyga ir saulė su žvaigžde, apačioje rūtų šakelės ir užrašas PAVASARIS. Visi šie simboliai turėjo savo reikšmę. Kanklės simbolizavo kiekvieno lietuvio jaunuolio numylėtas dainas ir muziką, kryžius – kiekvieno tikinčio krikščionio jaunuolio kelrodis, knyga – jaunimo lavinimosi simbolis, saulė su žvaigžde – nepaliaujamą jaunimo troškimą ir ieškojimą šviesos, rūtų šakelės – mer-

⁷ SPHX, „Pavasarininkų ženklelis“ in: *Pavasaris*, 1920, balandžio 25, Nr. 4, p. 18.

⁸ „Antspaudo ir ženkleliai“, in: *Pavasaris*, 1920, kovo 20, Nr. 3, p. 24.

⁹ „Ženkleliai ir antspaudo“, in: *Pavasaris*, 1920, balandžio 25, Nr. 3, p. 19.

¹⁰ „Pavasarininkų ženkleliai ir antspaudo“, in: *Pavasaris*, 1920, gegužė, Nr. 5, p. 27.

¹¹ „Pavasarininkų ženkleliai“, in: *Pavasaris*, 1920, liepa–rugpjūtis, Nr. 7–8, p. 60.

¹² „Iš Centro valdybos“, in: *Pavasaris*, 1921, kovo 31, Nr. 5–6, p. 24.

¹³ „Iš Centro valdybos“, in: *Pavasaris*, 1921, balandžio 30, Nr. 7–8, p. 19; „Iš Centro valdybos“, in: *Pavasaris*, 1921, rugpjūčio 30, Nr. 9–10, p. 19.

gelės nekaltumą ir jaunuolio sielos skais-
tumą¹⁴.

Šiandien yra žinomi du pirmos laidos
ženklelių variantai¹⁵. Vienas prisegamas
su adatėle, o kitas su žiogeliu, kuris yra
pritaisytas ant skrendančio balandžio.
Kodėl buvo pagaminti skirtingų varian-
tų ženkleliai – nežinoma. Galbūt ženkle-
liai su žiogeliu buvo ankstyvieji – gauti
1920 m., o su adatėle – 1921 m., nes pir-
mieji ženkleliai yra gerokai retesni nei an-
trieji. Tačiau, neturint šaltinių, to patvirtin-
ti neįmanoma.

1925–1933 m. laida

Nežinia, ar dėl ženklelių brangumo, ar dėl
kokių kitų priežasčių, bet 1923 m. spalio
10 d. centro valdybos posėdyje buvo nu-
tarta paskelbti konkursą naujo pavyzdžio
ženklelio projektui parengti. Gruodžio
19 d. posėdyje buvo priimtas ženkleliui
pagaminti konkurso projektas¹⁶. Apie kon-
kursą naujam sąjungos ženkleliui sukurti
buvo paskelbta 1923 m. gruodžio „Pavasa-
rio“ numeryje ir 1924 m. sausio pradžioje
dienraščiuose „Rytas“ bei „Lietuva“. Žen-
klelis turėjo būti nedidelis, gražus ir pato-
gus nešioti. Projektai turėjo būti įteikti iki
1924 m. vasario 15 d. Nugalėtojui buvo ža-
dama 100 Lt premija¹⁷. Pasibaigus termi-
nui, buvo gauti septynių autorių 15 projek-
tų. 1924 m. vasario 28 d. įvykusio centro
valdybos posėdžio metu buvo atplėšti vo-
kai su atsiųstais konkursui projektai: au-

torius slapyvardžiu „Pavasarielis“ pateikė
5 projektus, „Lauko Dobilas“ – 1, „Viltis
Dievuje“ – 1, „Šiuo nugalėsi“ – 1, „Mūsų
idėja tikybos brangybė...“ – 2, „Akstinas“ –
2 ir „Aukštmen“ – 3 projektus¹⁸. Vis dėlto
centro valdybai nė vienas pateiktas neįti-
ko, o geriausiu buvo paskelbtas projektas,
pateiktas slapyvardžiu „Aukštmen“. Cen-
tro valdyba nutarė toliau tartis su atskirais
projektų autoriais, o nepavykus skelbti
naują konkursą¹⁹. Kitame posėdyje, vyku-
siame 1924 m. kovo 24 d., sužinota, kad
geriausio ženklelio projekto piešėjas yra
išvažiavęs iš Kauno ir todėl dėl ženklelio
nieko nesutarta²⁰. 1924 m. balandžio 3 d.
centro valdybos posėdyje pirmininko buvo
pranešta, kad yra „šveicarietis“, kuris apsi-
ima gana pigiai padaryti metalinį reljefinį
ženklelį. Kai ženklelio projektas bus pa-
rengtas, tada šis klausimas galutinai ir bus
sprendžiamas²¹. 1924 m. gegužės 31 d.
vykusio posėdžio metu, apsvarsčius švei-
carų firmos atsiųstą ženklelį, nutarta pra-
šyti, kad firma padarytų ženklelio modelį
ir jį atsiųstų, ir tik tada galutinai išsprę-
sti klausimą. Buvo pasakyta ir nuomonių,
kad ženklelio klausimo sprendimą reikėtų
atiduoti kongreso dalyviams²². 1924 m.
rugsėjo 26 d. vykusiame posėdyje vėl
svarstytas ženklelio klausimas ir nutarta
užsakyti 5 000 ženklelių šveicarų firmoje
„Huguenin Frères & Co, Fabrique Niel“
(Le Locle). Taip pat nutarta, kad ženklelis
yra privalomas visiems pavasarininkams
ir, be to, kuopų valdybos nariai prie žen-

¹⁴ SPHX, 1920, p. 18.

¹⁵ A. Astikas, 1993, p. 206, Nr. 5.

¹⁶ Centro valdybos protokolų knyga, 1922–
1926 m., in: Lietuvos centrinis valstybės archyvas (tol-
iau – LCVA), f. 572, ap. 6, b. 128, l. 44, 49.

¹⁷ „Konkursas“, in: *Pavasaris*, 1923, gruodis, Nr.
19, p. 28; „Konkursas“, in: *Rytas*, 1924, sausio 6, Nr. 5,
p. 6; „Pavasarininkų ženklelio konkursas“, in: *Lietuva*,
1924, sausio 3, Nr. 2, p. 3.

¹⁸ Centro valdybos protokolų knyga, 1922–
1926 m., in: LCVA, f. 572, ap. 6, b. 128, l. 54.

¹⁹ „Kronika“, in: *Pavasaris*, 1924, kovas, Nr. 6,
p. 29.

²⁰ Centro valdybos protokolų knyga, 1922–
1926 m., in: LCVA, f. 572, ap. 6, b. 128, l. 54

²¹ Ten pat, l. 55.

²² Ten pat, l. 56.

klelių nešioja raudonus raištelius, rajonų – žalius, regionų – geltonus, o centro valdybos – baltus²³. 1924 m. gruodį pranešta, kad ženkleliai jau baigiami gaminti ir 1925 m. vasario 16 d. bus švenčiama Nepriklausomybės bei ženklelių išdalijimo šventė²⁴. Vis dėlto pakankamai pagaminti ženklelių užtruko ir daugelyje vietų jų išdalijimo šventės buvo nukeltos. Pirmieji ženkleliai į Kauną buvo atsiųsti 1925 m. sausio pabaigoje (sausio 25 d. už juos buvo sumokėta 25 Lt 70 ct muito mokesčio)²⁵. 1925 m. vasario 6 d. vykusio centro valdybos posėdžio metu buvo nuspręsta nustatyti ženklelio kainą – nariams po 90 centų, o rajonų valdybos nariams po 85 centus²⁶.

Iš išlikusių „Huguenin Frères & Co, Fabrique Niel“ sąskaitų galima tiksliai nustatyti, kada, koks kiekis ir už kiek buvo įsigyjama antrosios laidos narių ženklelių. Pirmoji Šveicarijos firmos sąskaita buvo išrašyta 1925 m. vasario 9 d. – už 3 818 frankų pagaminta 10 000 vnt. ženklelių²⁷. Antroji sąskaita 1925 m. gegužės 6 d. – 1 900 frankų. Trečioji – 1925 m. rugsėjo 30 d. – už 1 900 frankų pagaminta 5 000 vnt.²⁸ Tad iš viso 1925 m. buvo užsakyta ir gauta 20 000 vnt. naujųjų ženklelių, kurių vieneto kaina buvo 0,38 Šveicarijos franko arba pagal to laiko kursą apie 0,72 Lt.

²³ Ten pat, l. 57.

²⁴ „Kronika“, in: *Pavasaris*, 1924, gruodis, Nr. 19, p. 22.

²⁵ „Pavasario“ sąjungos kasos knyga, 1923, in: LCVA, f. 572, ap. 2, b. 368, l. 25.

²⁶ Centro valdybos protokolų knyga, 1922–1926 m., in: LCVA, f. 572, ap. 6, b. 128, l. 69; „Pavasarininkų ženkleliai“, in: *Pavasaris*, 1925, spalio, Nr. 15, p. 32a.

²⁷ Susirašinėjimas su Šveicarijos draugijomis ženklelių reikalais, 1924 m., in: LCVA, f. 572, ap. 3, b. 774, l. 66, sąskaita Nr. B 17212.

²⁸ Ten pat, l. 7, sąskaita Nr. 17806; l. 49, sąskaita Nr. B 19286.

Antrosios laidos ženklelių dėl didelės jų paklausos labai greitai pritrūko. Vien tik 1925 m. buvo parduota 16 000 vnt.²⁹ Visgi naujų ženklelių užsakymas strigo, nes centro valdyba vis dar buvo skolinga gamintojui. Išėtis buvo rasta – nutarta pirmiausia surinkti pinigų iš kuopų (po 1 Lt už ženklelį) ir užsakyti tik reikalingą skaičių ženklelių³⁰. Naujoji ženklelių siunta buvo gauta 1928 m. gegužę. Jų kaina buvo pakelta iki 1,20 Lt³¹. Pagal 1928 m. gegužės 8 d. sąskaitą už 1919 Šveicarijos frankų buvo pagaminta 5 050 ženklelių³². Iš 1928 m. rugpjūčio 23 d. sąskaitos matyti, kad už 570 frankų buvo pagaminta papildomai 1 500 vnt. ženklelių, o iš 1929 m. vasario 15 d. sąskaitos – kad už 561,08 franko buvo pagaminta dar 1 500 ženklelių³³. Tad 1928–1929 m. Šveicarijoje buvo pagaminta dar 8 050 vnt. ženklelių. Pažymėtina, kad gamintojas ženklelių kainos nepakėlė, netgi, priešingai, 1929 m. jie buvo pagaminti pigiau – po 0,37 franko už vieną. Ženklelių kainą sąjungos nariams turėjo pakelti buvęs didelis įsiskolinimas gamintojui.

Iš „Pavasario“ sąjungos centro valdybos kasos knygos aišku, kad įsiskolinimas už ženklelius buvo labai ilgą laiką ir gana didelis. 1925 m. pabaigoje skola buvo 3 778 Šveicarijos frankai³⁴. 1926 m. skola

²⁹ „Pavasario“ sąjunga 1924–1925, Kaunas, 1925, 32 p.

³⁰ „Sąjungos ženklelių reikalai“, in: *Pavasaris*, 1927, rugsėjo 15, Nr. 15, p. 32.

³¹ „Visiems žinotina“, in: *Pavasaris*, 1928, gegužės 20, Nr. 9, p. 288.

³² Susirašinėjimas su Šveicarijos draugijomis ženklelių reikalais, 1924 m., in: LCVA, f. 572, ap. 3, b. 774, l. 3, sąskaita Nr. 30010.

³³ Ten pat, l. 7, sąskaita Nr. 37178; sąskaita Nr. 39083.

³⁴ Centro valdybos protokolų knyga, 1922–1926 m., in: LCVA, f. 572, ap. 6, b. 128, l. 94.

mokėta penkis kartus ir iš viso sumokėta 2 501 Lt. 1927 m. taip pat mokėta penkis kartus – iš viso 4 601 Lt. Už nuo 1928 m. užsisakytus ženklelius buvo mokama per Šveicarijos konsulą Kaune. Paskutinė skola buvo sumokėta tik 1930 m. lapkričio 13 d.³⁵ Iš viso 1928–1929 m. už šveicariškus ženklelius buvo sumokėta 6 414,52 Lt. Labai tikėtina, kad į šį mokesį galėjo patekti ir dar likusi ankstesnė skola, nes naujos laidos ženklelio vieneto savikaina pakilo nuo 0,72 iki 0,79 Lt.

1931 m. rugsėjį buvo paskelbta, kad ženklelių kaina sumažinta iki 1 Lt, nes dirbtuvė pradėjo juos gaminti pigiau³⁶. Vis dėlto ši informacija, kaip rodo archyviniai šaltiniai, nebuvo teisinga. Ženkleliai mažesne kaina pradėti gaminti kur kas anksčiau. Kaip galima spręsti iš „Pavasario“ sąjungos centro valdybos kasos knygos, 1929 m. pavasarį nauji ženkleliai buvo užsakyti Kaune esančiose Lietuvos karo invalidams šelpiti komiteto įsteigtose graverių dirbtuvėse. Gegužės 11 d. graverių dirbtuvėms už ženklelius buvo sumokėta 673 Lt, lapkričio 14 d. – 556,60 Lt ir gruodžio 31 d. – 676,50 Lt, o bendra mokėtina suma buvo 2 305,78 Lt³⁷. Kiek už šią sumą buvo pagaminta ženklelių, duomenų nepateikta. Tačiau yra žinoma, kad 1930 m. birželio 19 d. Lietuvos karo invalidų graverių dirbtuvėms papildomai buvo sumokėta 566,50 Lt už 1 030 narių ženklelių, o rugsėjo 30 d. dar 550 Lt už 1 000 ženklelių³⁸.

³⁵ Pavasario sąjungos centro valdybos kasos knyga, 1925–1930 m., in: LCVA, f. 572, ap. 2, b. 369, l. 8, 11, 13, 17, 19, 23, 25, 28, 30, 35, 42–43, 47, 55, 59, 61, 71, 75, 92.

³⁶ „Iš centro“, in: *Pavasaris*, 1931, rugsėjo 15, Nr. 17, p. 530.

³⁷ Pavasario sąjungos centro valdybos kasos knyga, 1925–1930 m., in: LCVA, f. 572, ap. 2, b. 369, l. 61, 71, 73.

³⁸ Ten pat, l. 81, 87.

Tad išėitų, kad vieneto kaina buvo 0,55 Lt. 1930 m. lapkričio 27 d. graverių dirbtuvėms už ženklelių padarymą buvo sumokėta dar 300 Lt. Neabejotinai ženklelių buvo užsakyta ir vėliau, nes, pavyzdžiui, 1933 m. pavasarį buvo pranešta, kad „jau yra pagaminta naujų nario ženkliukų. Kas neturi – gali įsigyti. Kaina 1 litas“³⁹. Iš „Pavasario“ federacijos vyr. valdybos apyskaitos sužinome, kad 1934 m. gruodžio 24 d. sąjunga už ženklelius gamintojui dar buvo skolinga 1 430 Lt⁴⁰. Archyve 1931–1933 m. kasos knygų nėra, tad kiek per šį laiką buvo užsakyta ženklelių arba už juos sumokėta, duomenų nėra. Nors tikslus Lietuvoje pagamintų ženklelių skaičius archyvinėse bylose nepateiktas, jei jie buvo gaminti po 0,55 Lt, tai galima manyti, kad 1929–1930 m. Lietuvos karo invalidų graverių dirbtuvėse buvo pagaminta apie 6 000–7 000 ženklelių. Dar ne mažiau kaip 2 600 vnt. buvo pagaminta 1931–1933 m.

Tad iš viso 1925–1933 m. buvo pagaminta daugiau kaip 37 600 vnt. naujo pavyzdžio narių ženklelių (1925 m. – 20 000 vnt.; 1928–1929 m. – 8 050 vnt. (Šveicarijoje); 1929–1930 m. Kaune – apie 6 000–7 000 vnt. ir per 2 600 vnt. – 1931–1933 m.).

Pagal 1929 m. nustatytą Lietuvių katalikų jaunimo sąjungos „Pavasaris“ ceremonialą ženklelį turėjo turėti kiekvienas sąjungos narys, o išskilmėse ir viešuose pasirodymuose jį buvo privaloma nešioti. Ženklelis segamas kairėje krūtinės pusėje. Kuopų valdybos nariai ženklelį nešioja įsegta į raudonos spalvos šilko kaspino

³⁹ S. Balčiūnas, „Rajonų ir kuopų valdyboms“, in: *Pavasaris*, 1933, gegužės 1, Nr. 8, p. 256.

⁴⁰ Sąjungos susirašinėjimai apie veikimą (1934–1939), in: LCVA, f. 572, ap. 2, b. 135, l. 5.

raištelį, kurio plotis 1,5 cm, ilgis – 4 cm, kabantieji galai – po 3 cm; rajonų valdybos nariai ženklelį nešioja įsegtą į žalią raištelį, kurio plotis 2 cm, ilgis – 5 cm, kabantieji galai – po 4 cm; regionų valdybos nariai – įsegtą į geltoną raištelį, kurio plotis 2,5 cm, ilgis – 6 cm, kabantieji galai – po 5 cm; centro valdybos nariai – įsegtą į sąjungos spalvos (mėlyną) šilko kaspino raištelį, kurio plotis – 3 cm, ilgis – 7 cm, kabantieji galai – po 6 cm; sąjungos garbės nariai – įsegtą į tautiškų spalvų, kurio dydis kaip ir centro valdybos narių. Narys, nustojęs būti bet kokios valdybos nariu, raištelį nuo ženklelio turėjo nusiimti. Nariai kandidatai ženklelio nenešiojo, jis buvo prisegamas tapus tikruoju nariu⁴¹.

Naujasis ženklelis nuo senojo pirmiausia skyrėsi savo dydžiu – buvo mažesnis, ir paprastumu – be emalio. Taip pat iš buvusių simbolių pradingo kanklės ir rūtų šakelės. Apie naujajame ženklelyje pavaizduotų simbolių prasmę labai plačiai rašė profesorius Mečislovas Reinys (1884–1953). Pažymėtina, kad, aprašant ženklelio simbolius, prasmė buvo suteikta ir ženklelio formai bei medžiagai. Pagrindiniai simbolių aiškinimai buvo šie: knyga reiškia mokslą, žmogaus, viso pasaulio ir Dievo pažinimą; Kryžius – tikėjimo, pasiaukojimo, Dievo malonės ženklas; saulė su spinduliais duoda mūsų žemei šviesą ir šilumą; širdis – ženklelio forma, reiškia žmogaus gerumą, užuojautą, meilę ir ženklelio forma rodo, kad visi ženklelyje pavaizduoti simboliai turi būti giliai įstrigę į pavasarininkų širdį; metalas – pastovus, nepasiduoda įtakai, atsparus⁴².

⁴¹ J. Leimonas, O. Labanauskaitė, „L. K. J. „Pavasario“ sąjungos ceremonias. II. Ženklelis“, in: *Pavasaris*, 1930, sausio 29, Nr. 2, p. 53.

⁴² M. Reinys, „Pavasario“ ženklelis, in: *Pavasarininkų vadovas*, 1925, balandis, Nr. 1, p. 21–24.

Ir pirmos, ir šios laidos ženkleliai buvo skirtingų variantų⁴³. Šiuos skirtumus lėmė skirtingi gamintojai. Šveicarijoje gamintų ženklelių averse yra įrašas „Huguenin“, o kitoje pusėje – „Huguenin Frères & C^o // Le Locle“. Kaune Karo invalidams šelpti komiteto graverių dirbtuvėje gamintuose ženkleliuose įrašų nėra, taip pat žodis PAVASARIS įrašytas iškilomomis, o ne įdubusiomis raidėmis. Šie ženkleliai yra dvejoji – pagaminti iš plonos skardelės, kurios antroje pusėje matomas atvirkštinis vaizdas, ir storesnio metalo. Tai, matyt, sąlygojo skirtingas ženklelių gamybos laikas. Visi ženkleliai buvo gaminti su žiogeliais.

Iš spaudos sužinome, kad, be paprastų balto metalo sąjungos narių ženklelių, buvo pagaminta ir auksinių arba auksuotų ženklelių. Vieną tokių 1931 m. liepos 5 d. Kvedarnos pavasarininkai įteikė išvykstančiam kunigui Stanislovui Jociui (1899–1967)⁴⁴. Šis ženklelis turėjo būti pagamintas Lietuvoje. Ar tokie ženkleliai buvo užsakyti centro valdybos, ar tai buvo tik vienetinis užsakymas – neaišku. Archyvuose šaltiniuose apie tokių ženklelių gaminimą duomenų nerasta.

1935–1940 m. laida

1932 m. gruodžio 28 d. sąjunga buvo pertvarkyta į „Pavasario“ federaciją, ją sudarė jaunųjų, mergaičių ir vyrų sąjungos. Dėl to visoms šioms trims sąjungoms buvo nutarta įvesti naujas vėliavas, uniformas ir ženklelius. Jau 1933 m. gegužės 10 d. vykusio Vyriausiosios valdybos posėdžio metu buvo nutarta išleisti mergaičių, vyrų ir jaunesniųjų pavasarininkų sąjungos na-

⁴³ A. Astikas, 1993, p. 206–207, Nr. 6.

⁴⁴ „Kvėdarna“, in: *Pavasaris*, 1931, liepos 31, Nr. 14, p. 435.

riams naujus, skirtingus, ženklelius, o jų projektus pavesta paruošti sąjungų centro valdyboms⁴⁵. 1933 m. gegužės 18 d. posėdyje nutarta už naujų nario ženklelių mergaičių ir vyrų sąjungoms projektų pagaminimą mokėti po 50 Lt⁴⁶. Vis dėlto ženklelių projektų paruošimas užtruko ir tik 1935 m. sausio 15 d. posėdyje nutarta įvesti naujus narių ženklelius: mergaitėms rūtų šakelė, vyrams – šv. Jurgio kovos paveikslas⁴⁷. Tačiau ir šių ženklelių projektai dar buvo derinami ir taisomi. 1935 m. kovo 11 d. posėdyje nutarta nustatyti naujus nario ženklelius: vyrams sidabrinis šv. Jurgio kovos paveikslas, mergaitėms – auksinė rūtos šakelė⁴⁸. 1935 m. kovo 22 d. patikslinta, kad praeitame posėdyje priimtus nario ženklelius nutarta papildyti taip: vyrams šv. Jurgio kovos paveikslas, o mergaitėms tekanti saulė su rūtų šakele įkomponuojami rate⁴⁹. Galutiniai ženklelių projektai buvo priimti 1935 m. gegužės 17 d. posėdyje: visų sąjungų ženklelių forma – apverstas skydas; fonas tamsiai mėlynas emalis; mergaičių ženklelyje – aukso spalvos tekanti saulė su spinduliais, kurių viduriniame ženklelio fono spalvos kryžius, o saulės viduryje rūtos šakelė; vyrų ženklelyje – sidabro spalvos šv. Jurgio kovos paveikslas; jaunesniųjų ženklelyje – mergaitėms aukso, o berniukams – sidabro spalvos stilizuota tulpė, kurios apačioje Gedimino stulpai su kryžiumi⁵⁰. Apie tai, kad Vyriausioji valdyba priėmė ženklelių projektus ir ženklelius netrukus užsakys pagaminti, buvo pra-

nešta ir spaudoje⁵¹. Vėliau buvo pranešta, kad ženkleliai jau yra gaminami ir jie visiškai skirsis nuo senųjų – bus nepalyginti geresni ir praktiškesni už senuosius, visi spalvoti, pagaminti iš labai geros medžiagos, vyrų ir jaunesniųjų pavasarininkų su varžteliais, o mergaičių su žiogeliais. Kaina bus 1 Lt⁵². Kad ženkleliai jau yra pagaminti, pranešta 1935 m. rugpjūtį⁵³. Lygiai po metų buvo pranešta, kad nuo rugpjūčio 1 d. ženkleliai yra atpiginti – mergaičių ir vyrų narių kainuoja po 0,80 Lt, o jaunesniųjų pavasarininkų po 0,50 Lt⁵⁴. 1938 m. vyrų ir mergaičių ženkleliai buvo dar kartą atpiginti – jų kaina nustatyta po 0,75 Lt⁵⁵.

Kas šių ženklelių projektų autorius ar autoriai, archyvuiniuose dokumentuose nerašoma. Visgi galima numanyti, kad vienas ženklelių dailininkų buvo iki 1935 m. kovo 15 d. sąjungoje meno reikalų vedėju dirbęs Balys Lukošius (1908–1987). Šiandien B. Lukošius geriau yra žinomas kaip aktorius, Vilniaus lėlių teatro įkūrėjas, bet 1934–1940 m. jis mokėsi Kauno meno mokykloje, o 1937 m. sukūrė Valstybės dramos teatro garbės ženklą projektą⁵⁶.

Iš 1935–1936 m. sąjungos kasos knygos sužinome, kad visi naujieji ženkleliai buvo gaminti Kazio Zvolinsko graviravimo, antspaudų ir įvairių ženklų dirbtuvėje

⁴⁵ Pavasario Federacijos Vyriausios valdybos protokolų knyga, 1933–1940 m., in: LCVA, f. 572, ap. 2, b. 118, l. 10, protokolas Nr. 7.

⁴⁶ Ten pat, l. 12, protokolas Nr. 8.

⁴⁷ Ten pat, l. 46, protokolas Nr. 2/38.

⁴⁸ Ten pat, l. 48, protokolas 4/40.

⁴⁹ Ten pat, l. 52, protokolas 5/41.

⁵⁰ Ten pat, l. 54, protokolas 7/43.

⁵¹ „Žinios iš centro“, in: *Pavasaris*, 1935, balandžio 21, Nr. 7, p. 167.

⁵² „Svarbus vyriausios valdybos pranešimas“, in: *Pavasaris*, 1935, liepos 15, Nr. 13, p. 304; „Nauji pavasarininkų ženklukai“, in: *Rytas*, 1935, liepos 18, Nr. 161, p. 7.

⁵³ „Žinios iš centro“, in: *Pavasaris*, 1935, rugpjūčio 1–15, Nr. 14–15, p. 340.

⁵⁴ „Atpiginti nario ženklai“, in: *Jaunimo vadas*, 1936, Nr. 7, p. 110; „Pavasarininkų kuopų žiniai“, in: *Pavasaris*, 1936, rugpjūčio 15, Nr. 15, p. 334.

⁵⁵ „Vyrų fronte. Apsirūpinkime reikmenimis“, in: *Pavasaris*, 1938, balandis, Nr. 4, p. 64; „Mergaičių reikalai“, in: *Pavasaris*, 1938, birželis, Nr. 6, p. 107.

⁵⁶ E. Remecas, 2014, p. 86.

Kaune (Laisvės al. 82). Deja, kasos knygoje nėra pateikta informacijos, kiek ir kurių ženklelių buvo užsakyta ar pagaminta. Taip pat nepavyko rasti gamintojo sąskaitų, o tai neleidžia sužinoti, kokia buvo ženklelių savikaina. Kasos knygoje yra užfiksuota tik tai, kad nuo 1935 m. rugpjūčio 13 d. iki gruodžio 31 d. K. Zvolinskui už ženklelius per keturis kartus buvo sumokėta 870,20 Lt⁵⁷. Žinant, kad ženkleliai nuo 1936 m. buvo atpiginti iki 0,80 Lt, o identiški pagal gamybos sąnaudas jaunesniųjų pavasarininkų net iki 0,50 Lt, jų savikaina turėjo būti dar gerokai mažesnė. Yra žinoma, kad tuo pat metu kitoms organizacijoms K. Zvolinskas panašius ženklelius gamino po 0,30 Lt. Iš to išeity, kad 1935 m. galėjo būti pagaminta apie 3 000 skirtingų ženklelių.

Apie 1936–1937 m. pagamintų ženklelių kiekius beveik jokių duomenų nėra. Pavyko aptikti tik žinutę, kad 1936 m. gruodžio 30 d. K. Zvolinskui už narių ženklelių ir vėliavų viršūnių pagaminimą buvo sumokėta 164 Lt⁵⁸. Vėliavų viršūnės pradėtos gaminti tik 1936 m. rugpjūtį ir jų kaina buvo 8 Lt⁵⁹. Tikėtina, kad didžioji dalis pinigų ir buvo sumokėta už vėliavų viršūnes.

1936 m. vasario 1 d. „Vyriausybės žiniuose“ buvo paskelbtas naujas „Draugijų įstatymas“, pagal kurį visos draugijos turėjo perregistruoti savo įstatus. Nauji „Pavasario“ vyrų ir mergaičių sąjungų federacijos įstatai buvo įregistruoti 1937 m. birželio 30 d.⁶⁰ Juose buvo numatyta, kad

federaciją sudaro tik vyrų ir mergaičių sąjungos. Jaunųjų pavasarininkų sąjungos, kaip atskiro vieneto, nebeliko. Tad šios sąjungos ženklelių daugiau nebuvo gaminta ir jų pagamintų vienetų kiekis yra pats mažiausias.

Iš mergaičių sąjungos centro valdybos kasos knygos matyti, kad K. Zvolinskas naujus mergaičių ženklelius gamino ir 1938–1940 m. Nuo 1939 m. sausio 5 d. iki lapkričio 30 d. už ženklelius buvo sumokėta 647,50 Lt, o nuo 1940 m. sausio 31 d. iki birželio 18 d. – 301 Lt už narių ženklelius ir 110 Lt už narių ženklelius ir vėliavų viršūnes⁶¹. Tačiau, turint šiuos skaičius, nustatyti, kiek buvo pagaminta narių ženklelių, yra labai problemiška. 1938 m. kovą mergaitėms papildomai buvo įvestas baltas metalinis ženklas – kokarda nešioti ant beretės dešinio šono, o vėliau kepurės. Šis ženklas buvo monograma PMS („Pavasario“ mergaičių sąjunga)⁶² ir kainavo 0,60 Lt⁶³. 1939 m. kasos knygoje yra tik įrašai „už ženklus“ arba „už ženklelius“, tad narių ženkleliai ir monogramos, jei tokios tikrai buvo gamintos K. Zvolinsko, o ne Karo invalidų graverių dirbtuvių, neatskirtos. Tačiau iš monogramų kainos ir 1940 m. duomenų galima spręsti, kad 1938–1940 m. mergaičių narių ženklelių tikrai buvo pagaminta daugiau kaip 2 000 vnt.

„Pavasario“ sąjungai persitvarkius į federaciją, buvo pataisytas ir ceremonialas. Pagal 1936 m. nustatytą Lietuvos katalikų

⁵⁷ Sąjungos kasos knyga, 1935–1936 m., in: LCVA, f. 572, ap. 3, b. 67, l. 15, 25.

⁵⁸ Ten pat, l. 25.

⁵⁹ Pavasarininkų kuopų žiniai, 1936, p. 334.

⁶⁰ „L. K. J. „Pavasario“ vyrų ir mergaičių sąjungų federacijos įstatai“, in: *Pavasaris*, 1937, rugpjūtis–rugsėjis, Nr. 8–9, p. 136–141.

⁶¹ LKJ „Pavasario“ mergaičių s-gos Centro valdybos kasos knyga, 1938–1940 m., in: LCVA, f. 572, ap. 3, b. 76, l. 37, 50, 52, 58, 68.

⁶² „Pavasario“ mergaičių sąjungos uniformos aprašymas“, in: *Liepsnos*, 1938, kovo 5, Nr. 5, p. 105; A. Astikas, 1993, p. 208–209.

⁶³ B. Diržauskaitė, „Mergaičių rūpesčiai“, in: *Pavasaris*, 1938, kovas, Nr. 3, p. 41.

jaunimo federacijos „Pavasaris“ ceremonialą ženklelį galima nešioti visuomet, o iškilmėse ir viešuose pasirodymuose nešioti buvo privaloma. Palyginti su 1929 m. ceremonialu pasikeitė tai, kad viešuose pasirodymuose ženkleliai turėjo būti nešiojami įsegti ne juostelėje, o šilkinio kaspino 4 cm skersmens rozetėje⁶⁴.

„Pavasario“ federacijos narių ženklelių, kaip žinome iš protokolų, buvo trijų skirtingų atmainų – vyrų, mergaičių ir jaunųjų pavasarininkų. Pastarųjų ženkleliai buvo dviejų variantų – berniukams sidabriniai prisukami ir mergaitėms geltoni prisegami. Šie ženkleliai buvo aprašyti ir A. Astiko kataloge, tačiau jie klaidingai buvo pavadinti Lietuvos krikšto sukakties (1937 m.) ženkleliais⁶⁵. Šis klaidingas ženklelių identifikavimas buvo pakartotas ir ne viename vėliau pasirodžiusiame leidinyje.

Proginiai ženkleliai

Dainų švenčių ir kongresų ženkleliai

Be „Pavasario“ sąjungos narių ženklelių, mums dar yra žinoma apie ženklelį, kuriame yra pavaizduota lyra, gaidos ir įrašai DIEVUI IR TĖVYNEI / PAVASARIS. Šie ženkleliai yra trijų variantų: prisegami su adatėle – žalvariniai, nusidabrinti ir su ašele ženklelio viršuje ir trispalve juoste. A. Astikas spėjo, kad šie ženkleliai galėjo būti išleisti 1927 m. vykusiai pavasarininkų dainų šventei, o Rūta Verkeliėnė manė, kad ženklelis su juoste yra datuojamas 1938 m.⁶⁶ Vis dėlto abu autoriai klydo.

⁶⁴ „L. K. J. „Pavasario“ federacijos ceremonijalas. III. Ženklas“, in: *Jaunimo vadas*, 1936, birželis, Nr. 6, p. 88.

⁶⁵ A. Astikas, 1993, p. 223, Nr. 37.

⁶⁶ Ten pat, p. 207, Nr. 7; R. Verkeliėnė, 1999, p. 128.

Per visą savo gyvavimo laiką „Pavasario“ sąjunga buvo suorganizavusi ne vieną dainų ir sporto šventę. Pirmoji dainų šventė buvo surengta 1924 m. liepos 5–7 d. Šiauliuose, kai ten vyko pavasarininkų kongresas. Šventėje dalyvavo apie 7 000 žmonių. Visiems dalyviams buvo atspausdinta 6 000 bilietėlių, vadintų ženkleliais, o choristams ir dirigentams buvo įteikti metaliniai ženkleliai. Kaip šie ženkleliai atrodė, informacijos nėra, bet žinoma, kad jie prieš įteikiant buvo atnešti mažų mergaičių susmaigstyti į baltas pagalvėles. Pirmasis ženklelis buvo įsegtas dainų šventės vedėjui Apolinarui Likerauskui (1895–1984), antrasis centro valdybos pirmininkui Juozui Eretui (1896–1984), toliau chorų ir orkestrų dirigentams, J. E. Žemaičių vyskupui, ministrams ir vienam kitam dainų šventei pasidarbavusiajam⁶⁷. Dainų šventėje iš viso buvo 20 chorų, turėjusių 970 dainininkų. Vėliau spaudoje buvo pranešta, kad menininkai, norėdami turėti meno ženklelius (panašius kaip dainų šventės Šiauliuose, tik pasidabruotus) kreiptųsi į rajonų valdybas, kaina 1 Lt⁶⁸. Archyvinių duomenų apie šiuos ženklelius nerasta, bet iš spaudos duomenų aiškėja, kad iš viso buvo pagaminta apie 1 000 vnt. 1924 m. dainų šventės ženklelių ir šie ženkleliai turėjo būti su adatėle. Be to, buvo pagaminta tokių pačių ženklelių, bet sidabruotų.

Po metų buvo surengti regioniniai pavasarininkų kongresai: Alytuje – Dzūkijos, Marijampolėje – Suvalkijos, o Panevėžy-

⁶⁷ „Pavasarininkų kongresas Šiauliuose“, in: *Vienybė*, 1924, liepos 17, Nr. 29, p. 226; J. Strimaitis, „Pavasarininkų dainų ir sporto šventė ir paroda Šiauliuose“, in: *Lietuva*, 1924, liepos 10, Nr. 153, p. 5; „Kongreso uždarymas (II plenumo posėdis)“, in: *Pavasaris*, 1924, rugpjūtis, Nr. 14, p. 21.

⁶⁸ „Menininkai...“, in: *Pavasaris*, 1924, gruodis, Nr. 19, p. 22.

je – Aukštaitijos. Pastarajame, vykusiame 1925 m. liepos 3–5 d., kaip rašoma spaudoje, „chorų dalyviams išdalinti tam tikri ženkleliai“⁶⁹. Iš viso šventėje dalyvavo 16 chorų, 730 dainininkų. Tikėtinausia, kad dalyviams buvo išdalyti ne metaliniai, o rankų darbo ženkleliai ar medžiaginės juostelės.

1927 m. liepos 2–4 d. buvo surengtas jubiliejinis, 15 metų sukakties, pavasarininkų kongresas, taip pat antroji dainų šventė. Šio kongreso išlaidoms apmokėti buvo išleisti specialūs dalyvio ženkleliai, kurių kaina buvo nustatyta 3 Lt. Už šiuos pinigus dalyviai turėjo gauti kongreso vadovą, nakvynę, arbatos ir galejo lankytis visuose renginiuose⁷⁰. Kokie tai buvo ženkleliai – popieriniai ar medžiaginiai, spaudoje nenurodoma. Iš spaudos taip pat yra žinoma, kad dainų šventę atidarė Respublikos prezidentas ir po sveikinimo kalbos jis prisegė dainų šventės ženklus Amerikos vyčiams ir chorų dirigentams⁷¹.

Apie 1927 m. surengtos dainų šventės ženklelius, nors ir labai mažai, bet labai svarbios informacijos galima rasti archyvinėse bylose. Pagal sudarytą šventės sąmatą buvo numatyta už 1 000 Lt pagaminti 500 vnt. ženklelių dirigentams ir chorvedžiams, taip pat už 3 500 Lt 5 000 vnt. ženklelių choristams, bet pastarieji vėliau byloje buvo išbraukti pieštuku⁷². Iš išlikusių sąskaitų aiškėja, kad choristams žen-

klelių nebuvo pagaminta, o dirigentams ir chorvedžiams ženklelių buvo pagaminta mažiau nei planuota. Pagal 1927 m. birželio 24 d. Karo invalidams šelpti komiteto graverių dirbtuvės pateiktą sąskaitą už pagamintus 300 vnt. žalvarinių auksuotų ženklelių turėjo būti sumokėti 255 Lt⁷³. Išlaidų pateisinamuosiuose dokumentuose taip pat yra sąskaita už ženklų kaspinus chorų vedėjams ir vyčiams⁷⁴.

Iš visų turimų šaltinių paaiškėja, kad 1924 m. surengtai pirmajai dainų šventei buvo pagaminta apie 1 000 vnt. auksuotų ir sidabruotų ženklelių su adatėle, o 1927 m. antrajai dainų šventei pagaminta 300 vnt. ženklelių su trispalvėmis juostelėmis. Kas šių ženklelių dailininkas, duomenų nepavyko aptikti, bet pagal išvaizdą ir kompoziciją jie yra labai panašūs į 1928 m. Kaune surengtos antrosios Lietuvos dainų šventės ženklelius. Žinoma, kad šių ženklelių autorius yra dailininkas Vytautas Bičiūnas, jis apie 1920–1926 m. labai aktyviai dalyvavo ir pavasarininkų veikloje. Tad būtų galima spėti, kad ir pavasarininkų dainų šventės ženklelius sukūrė V. Bičiūnas.

1938 m. birželio 28–29 d. Kaune buvo surengtas jubiliejinis 25-mečio pavasarininkų kongresas. Visi dalyviai už 1 Lt mokesį turėjo gauti nakvynę, šilto vandens, kongreso vadovą ir ženklelį. Nuo mokesčio buvo atleisti tik choristai ir sportininkai. Pirmą kartą kongreso ženklelis buvo pagamintas metalinis. Jis yra aprašomas taip: „Jis turi piramidės formą ir jame iškalta skaitlinė 25, kuri primena „Pavasario“ Federacijos 25 metų veikimo

⁶⁹ Al. Berželis, „Jaunimo kongresas“, in: *Biržiečių balsas*, 1925, rugpjūčio 2, Nr. 17, p. 1.

⁷⁰ J. Citvaras, „Kongresas ir jo aprūpinimas pinigais“, in: *Jaunimo vadas*, 1927, gegužė, Nr. 3, p. 19; „Kaip kongresan pateikti?“, in: *Pavasaris*, 1927, birželis, Nr. 8–10, p. 21.

⁷¹ „Pavasario“ sąjungos jubiliejaus kongresas“, in: *Lietuva*, 1927, liepos 4, Nr. 147, p. 7.

⁷² Susirašinėjimas apie organizuotą dainų šventę (1927 07 02–04–1929), in: LCVA, f. 572, ap. 2, b. 62, l. 153.

⁷³ II-ojo kongreso išlaidų pateisinamieji dokumentai, 1927, in: LCVA, f. 572, ap. 2, b. 47, l. 39, sąskaita Nr. 2039.

⁷⁴ Ten pat, l. 116.

jubiliejų.“ Choristai ir sportininkai turėjo gauti auksinius, o kiti – sidabro imitacijos ženklelius⁷⁵. Iš viso buvo pagaminta 30 000 vnt. kongreso ženklelių⁷⁶. Šį ženklelį A. Astikas įdėjo prie neišaiškintų ženklelių grupės, nors pastabose pažymėjo, kad tai gali būti „Pavasario“ federacijos 25-mečio⁷⁷. Archyvinuose dokumentuose papildomų duomenų apie šį ženklelį nepavyko rasti.

„Pavasario“ platintojų ženklelis

Be pirmiau aprašytų ženklelių, yra žinomas dar vienas „Pavasario“ sąjungai priskiriamas ženklelis su pavaizduota knyga ir ant jos esančiu įrašu PAVASARIS. A. Astikas manė, kad šis ženklelis galbūt propagavo leidinį „Pavasaris“, o S. Smilingytė-Žeimienė – kad tai galėjo būti centro valdybos parengtų bendrojo lavinimo trijų lygių programos baigimo ženklelis⁷⁸.

Panagrinėję spaudoje ir archyve esančią informaciją sužinome, kad šis ženklelis tikrai yra susijęs su laikraščiu „Pavasaris“. 1933 m. vyriausioji „Pavasario“ federacijos valdyba nuo lapkričio 1 d. paskelbė „Pavasario“ vajeaus metus. Pagal vajeaus vykdymo nuostatus visi asmenys, kurie suras nuo 10 iki 25 „Pavasario“ metinių prenumeratorių, bus papuošti sidabrinio platintojo ženkleliu, o kurie 50 egz. ir daugiau – gaus auksinį platintojo ženklelį ir „Pavasario“ platintojo garbės lakštą⁷⁹.

⁷⁵ „Kongreso ženklelis“, in: *XX amžius*, 1938, birželio 1, Nr. 122, p. 8.

⁷⁶ „Pavasario“ jubiliej. kongreso dalyviai“, in: *XX amžius*, 1938, liepos 1, Nr. 146, p. 10.

⁷⁷ A. Astikas, 1993, p. 369, Nr. 9.

⁷⁸ Ten pat, p. 208, Nr. 8; S. Smilingytė-Žeimienė, 2000, p. 41

⁷⁹ „1933–34 Šventaisiais metais – „Pavasario“ Vajeaus metai“, in: *Pavasaris*, 1933, spalio 31, Nr. 20, p. 578–579.

1934 m. vasarį buvo pranešta, kad jau gaminami „Pavasario“ platintojų ženkleliai, liudijimai ir garbės lakštai⁸⁰. Vėliau buvo pranešta, kad ženkleliai ir garbės lakštai bus išdalyti Eucharistinio kongreso Kaune metu (1934 m. birželio 28–30 d.)⁸¹. Spaudoje buvo paskelbtos 179 platintojų pavardės, auksinius ženklelius galėjo gauti 15 asmenų, o likusieji – sidabrinus.

1935 m. spalio 22 d. „Pavasario“ federacijos Vyriausiosios valdybos posėdyje buvo nutarta vėl skelbti „Pavasario“ platinimo talką, bet šį kartą nutarta specialų sidabrinį ženklelį duoti tik už išplatintas 25 leidinio prenumeratas, o auksinį, kaip ir anksčiau, už 50⁸². Platinimas vyko iki 1936 m. gegužės 1 d. Kiek buvo apdovantų ženkleliais 1936 m., duomenų nėra, bet jų tikrai turėjo būti mažiau nei 1935 m.

Lietuvos gimnastikos ir sporto federacijos ženklelis

Su „Pavasario“ sąjunga glaudžiai siejasi ir dar viena organizacija – Lietuvos gimnastikos ir sporto federacija (LGSF). Ši organizacija buvo įkurta 1922 m. gegužės 17 d., ją sudarė trilypė sąjunga – ateitininkų ir pavasarininkų sporto sekcijos bei savarankiški sporto klubai. Vienas pagrindinių organizacijos įkūrėjų buvo pavasarininkų sąjungos steigėjas ir 1923–1928 m. valdybos pirmininkas J. Eretas. Organizacija iki 1928 m. leido ir savo laikraštį „Jėga ir grožis“. 1928 m. buvo nustatyta aprangos

⁸⁰ „Administracija praneša“, in: *Pavasaris*, 1934, vasario 15, Nr. 3, p. 89.

⁸¹ „Svarbūs administracijos pranešimai“, in: *Pavasaris*, 1934, birželio 15, Nr. 11, p. 343.

⁸² Pavasario Federacijos Vyriausios valdybos protokolų knyga, 1933–1940 m., in: LCVA, f. 572, ap. 2, b. 118, l. 63, protokolas 15/51; „Skelbiame „Pavasario“ platinimo talką!“, in: *Pavasaris*, 1935, lapkričio 1, Nr. 20, p. 457–458.

spalva – balta / juoda. 1930 m. buvo įsigyta vėliava (projekto autorius Petras Janulis (1906–1994)), kurios spalvos – raudona / mėlyna⁸³. 1932 m. federacija persitvarkė į vienalytę sporto organizaciją – LGSF sporto klubą. Aprangos spalva buvo pakeista į raudoną / mėlyną. LGSF didžiausių laimėjimų pasiekė lengvosios atletikos, krepšinio, o vėliau futbolo ir žiemos sporto varžybose. 1924 m. LGSF priklausė per 1 600 sportininkų, o 1934 m. vos per 100.

Įsigyti savo ženklelį sporto klubas susirūpino 1924 m. Jam sukurti buvo paskelbtas konkursas. Konkurso terminas buvo pailgintas iki balandžio 15 d.⁸⁴ Tų pačių metų balandžio 26–27 d. įvyko antrasis LGSF atstovų suvažiavimas, kuriame buvo svarstomi ir ženklelio bei uniformos klausimai⁸⁵. Ženklelio projektas visuotiniame narių susirinkime buvo priimtas 1924 m. gegužę. Jo autorius – žinomas menininkas, dailininkas, grafikas Adomas Varnas (1879–1979). Ženklelis yra aprašomas taip: „[Ž]enklo viduryje iš disko, dviejų iečių ir kerėblos (trišakio) įrankių. Iš to viso gaunamas klasinio graikų sporto ir lietuvių tautinio sporto junginys. Iš abiejų emblemos kraštų ugningai įrašytos raidės LGSF. Visas ženklas jungiamas rūtotos šakelių vainikėliu.“⁸⁶ Ženklas turėjo būti nešiojamas ant marškinėlių, taip pat padarytas ir metalinis. Netrukus spaudoje buvo paskelbta, kad ant drobės ženkleliai jau pagaminti⁸⁷, o metalinių ženklelių

pagaminimu ėmė rūpintis Šveicarijos firma „Fabrique Niel“ („Huguenin Frères & Co, Fabrique Niel“) ir jau atsiuntė pirmo pagaminto sidabrinio ženklelio pavyzdį. Ženklelių kaina buvo numatoma 2,70 Lt⁸⁸.

Visgi, nors ženklelio projektai buvo parengti ir jo bandiniai pagaminti labai greitai, pačių ženklelių federacijos nariams teko laukti labai ilgai. Dar 1925 m. pavasarį buvo bandoma išsiaiškinti, kiek organizacijoje yra narių, taip pat kiek bus norinčių įsigyti sidabrinus ženklelius, už kuriuos iš anksto reikėtų susimokėti 2–3 Lt. Taip pat buvo numatyta pagaminti ir paprasto metalo ženklelių, kurių kaina būtų 1–1,5 Lt⁸⁹. Tačiau 1925 m. ženkleliai taip ir nebuvo užsakyti gaminti, tai, matyt, lėmė pinigų trūkumas. Dar kartą prie ženklelių klausimo buvo grįžta tik 1929 m.

1929 m. kovo 8 d. LGSF centro valdybos klubams siųstame aplinkraštyje Nr. 2 buvo pranešta, kad metalinį LGSF ženklelį centras tuoj iš Šveicarijos parsisiųsdins ir jo kaina bus 2 Lt. Šio ženklelio įsigijimą ir nešiojimą centras nustatys⁹⁰. 1929 m. gegužės 28 d. aplinkraštyje Nr. 4 pranešta, kad centro valdyba jau turi savo žinioj LGSF metalinius ženklelius. Ženklelis padarytas pagal naujausią modelį, gražus ir patogus. Ženkleliui gauti yra parengtos taisyklės. Pagal šias taisykles: 1) Ženklelis buvo teikiamas siekiant paskatinti racionaliai stiprinti ir gražinti kūną. 2) LGSF ženklelis yra trijų laipsnių: 1 balto metalo, 2 sidabrinis, 3 auksinis. 3) Ženklelis duodamas kiekvienam LGSF klubo nariui. Balto

⁸³ „Nauja vėliava“, in: *Rytas*, 1930, birželio 21, Nr. 138, p. 4.

⁸⁴ „Pailginamas konkursas“, in: *Rytas*, 1924, balandžio 2, Nr. 77, p. 5.

⁸⁵ Aras, „L.G.S.F. suvažiavimas“, in: *Rytas*, 1924, gegužės 7, Nr. 103, p. 3.

⁸⁶ „Gražus ženklas“, in: *Rytas*, 1924, gegužės 17, Nr. 111, p. 3.

⁸⁷ „Ženklai“, in: *Jėga ir grožis*, 1924, gegužė, Nr. 5, p. 117.

⁸⁸ „Jau pagamintas“, in: *Rytas*, 1924, birželio 11, Nr. 130, p. 3.

⁸⁹ „Visiems L. G. S. F. kliūbams“, in: *Jėga ir grožis*, 1925, kovas, Nr. 3, p. 56.

⁹⁰ LGSF centro valdybos klubams siųstieji aplinkraščiai nuo 1923 m. iki 1929 m., in: LCVA, f. 572, ap. 3, b. 3, l. 9.

metalo – išbuvus pusę metų nariu ir išlaidus nurodytus bandymus. Visi, kurie į federaciją yra įstoję iki 1929 m. sausio 1 d., ženklelį gauna be bandymų⁹¹. Vis dėlto, nors buvo pranešta, kad ženklelius „Centro valdyba jau turi savo žinioj“, iš tiesų jie buvo gauti tik po kelių mėnesių. 1929 m. spalio 20 d. aplinkraštyje Nr. 6 buvo pranešta, kad „metalinis ženklelis tikrai jau pagamintas ir galima jį gauti. Jo kaina 2 Litai. Apie ženklelio įsigijimo taisyklės buvo pranešta anksčiau. Nors ženklelį mes žadėjome daug anksčiau pagaminti, bet dėl firmos kaltės mes suvėlavome. Dabar jis tikrai yra pagamintas ir C. V. savo posėdy jį priėmė. Jis iš tiesų yra tinkamas ir gražus nešioti. Gražiai išlenktas, puiki dailininko A. Varno kompozicija. Šis ženklelis yra vienas iš gražiausių ir simboliškiausių ženklelių. Kiekvienas turėtų jį įsigyti“⁹².

Daugiau žinių apie šį ženklelį nepavyko rasti. Šio ženklelio nėra ir A. Astiko kataloge, tad galima manyti, kad jų buvo išplatinta tik labai nedaug. Ženklelių retumą galėjo lemti ir tai, kad jie buvo naudojami labai trumpą laiką – vos apie trejus metus. Lieka neaišku, ir ar šie ženkleliai buvo pagaminti tik iš vieno metalo (ir kokio?), nes kaina nurodyta tik viena. 1932 m. federacijai persitvarkius į LGSF sporto klubą, po metų buvo pasigaminti ir nauji ženkleliai – auksiniai, sidabriniai ir paprasti su klubo inicialais vėliavos spalvose⁹³.

⁹¹ Ten pat, l. 4–5.

⁹² LGSF centro valdybos klubams siųstieji aplinkraščiai nuo 1923 m. iki 1929 m., in: LCVA, f. 572, ap. 3, b. 3, l. 2.

⁹³ „LGSF turi ženkliukus“, in: *Sporto tribūna*, 1933, liepos 5, Nr. 19, p. 6; A. Astikas, 1993, p. 117, Nr. 10.

Išvados

Lietuvių katalikų jaunimo sąjunga, o nuo 1933 m. federacija „Pavasaris“, per visą savo gyvavimo laiką organizacijos nariams buvo pagaminusi penkis skirtingus ženklelių variantus. Taip pat ši organizacija buvo pagaminusi dainų švenčių, kongresų bei „Pavasario“ žurnalo platintojų ženklelius. Iš archyvinių bylų ir spaudos žinučių nustatyta, kad:

- 1) Pirmieji sąjungos narių ženkleliai, dviejų variantų, buvo pagaminti 1920–1921 m. Berlyne arba Miunchene. Tiražas – apie 1 300 vnt.
- 2) Antrieji narių ženkleliai pagaminti 1925 ir 1928–1929 m. Šveicarijos įmonėje „Huguenin Frères & Co“, o 1929–1933 m. tos pačios išvaizdos – Lietuvos karo invalidams šelpti komiteto graverių dirbtuvėje Kaune. Iš viso buvo pagaminta daugiau kaip 37 600 vnt. naujo pavyzdžio narių ženklelių.
- 3) 1935 m. pagaminti federacijos narių ženkleliai atskirai vyrams (šv. Jurgis), mergaitėms (saulės viduryje rūtės šakelė) ir jaunesniesiems pavasarininkams (Gedimino stulpai su kryžiumi). Ženkleliai gaminti Kaune, K. Zvolinsko dirbtuvėje.
- 4) Pirmieji dainų šventės ženkleliai, dviejų variantų, pagaminti 1924 m., buvo skirti choristams bei dirigentams, dalyvavusiems pavasarininkų kongrese Šiauliuose. Ženkleliai gaminti Lietuvos karo invalidams šelpti komiteto graverių dirbtuvėje, tiražas apie 1 000 vnt.
- 5) 1927 m. pagaminti antrosios pavasarininkų dainų šventės ženkleliai

su trispalve juostele, skirti dirigentams ir chorvedžiams. Ženkleviai gaminti Lietuvos karo invalidams šelpti komiteto graverių dirbtuvėje, tiražas 300 vnt.

- 6) 1938 m. pagaminti jubiliejinio 25 metų pavasarininkų kongreso ženkleliai: choristams ir sportininkams geltoni, o visiems kitiems – sidab-

ro imitacijos. Iš viso pagaminta 30 000 vnt.

- 7) 1934 m. pagaminti „Pavasario“ platintojų ženkleliai – sidabriniai ir auksiniai.
- 8) 1929 m. buvo pagamintas Lietuvos gimnastikos ir sporto federacijos ženklelis. Autorius A. Varnas, gaminta įmonėje „Huguenin Frères & Co“.

SANTRUMPOS

LKIK – Lietuvos karo invalidams šelpti komiteto graverių dirbtuvė, Kaunas

LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus

BIBLIOGRAFIJA

Astikas A., 1993 – A. Astikas, *Lietuvos ordina, medaliai ir ženkleliai 1918–1940*, Vilnius: Mintis, 1993.

Remecas E., 2014 – E. Remecas, „Valstybės teatro garbės ženklas: istorija ir apdovanotieji“, in: *Menotyra*, 2014, Nr. 2, p. 83–93.

Smilingytė-Žeimienė S., 2000 – Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Šiek tiek apie mažiausius Lietuvos istorijos paminklus“, in: *Menotyra*, 2000, Nr. 2, p. 39–41.

Verkelienė R., 1999 – R. Verkelienė, „Retesni mažosios faleristikos eksponatai“, in: J. Abdulskytė, S. Sajauskas, R. Verkelienė (autoriai ir sud.), *Mažieji Lietuvos istorijos paminklai Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Numizmatikos skyriaus rinkiniuose*, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 1999, p. 119–123.

BADGES OF THE LITHUANIAN CATHOLIC YOUTH UNION “PAVASARIS”: CHRONOLOGY, MANUFACTURERS, MINTAGE AND SYMBOLS

Eduardas Remecas

S u m m a r y

The article explores badges of the Lithuanian Catholic Youth Union “Pavasaris”. The Union “Pavasaris”, the Federation from 1933, was one of the most numerous organizations in Lithuania in 1919–1940. During the entire period of its existence, the organization changed the design of its members’ badges three times: in 1920, 1925 and 1935. Different labels for men, girls, and young members were made the third time. In addition to the badges of the Organization, commemorative badges were issued as well. In 1924, the first Song Festival was held in Šiauliai, and choristers and conductors of the event were given commemorative badges.

In 1927, the 2nd Song Festival was organized, and its conductors, choir leaders, and choristers were also handed out badges. In 1938, the congress was held to commemorate 25 years of the Federation. All participants of the Congress were given special commemorative badges. Moreover, the “Pavasaris” Federation produced special badges for the magazine “Pavasaris” most ardent distributors in 1934.

The Union “Pavasaris” also took part in sports activities. Together along with other organizations it set up a sports organization Catholic LGSF (Lithuanian Gymnastics and Sports Federation), and the Federation purchased badges in 1929.

Įteikta 2015 09 14

Parengta skelbti 2016 05 02